
Ghiterna - Ghitterra - Gittern

Autor:

Data de publicació: 23-10-2014

..Quinetiam instrumentum illud a Catalanis inventum, quod ab aliis “ghitterra”, ab aliis “ghiterna” vocatur, ex lyra prodiisse manifestissimum est. Hec enim ut leutum (licet eo longe minor sit) et formam testudineam et chordarum dispositionem atque contactum suscipit...

Ghiterna

Tipus

Necked bowl lutes sounded by plectrum

(en)

Classificació Hornbostel-Sachs

321.321-6

La ghiterna o ghitterra,[1] també anomenada guitarra renaixentista, és un instrument musical medieval polifònic de corda pinçada i es considera l'antecessora de la mandolina, del tiple, del timple canari, del xarango, del machete/cavaquinho i de l'ukulele. La ghitterra es toca amb un plectre i té cordes de budell, com es pot veure en il·luminacions manuscrites i vitralls del segle XV.[2]

Té forma de mitja pera i és monòxil: és a dir el cos i el mànec estan fets amb la mateixa peça de fusta. La ghitterra sol tenir tres o quatre cordes dobles de budell, tot i que se'n cita un exemple amb cinc ordres (cordes dobles) i normalment es toca amb un plectre de banya.[3] Les cordes, tensades amb unes clavilles, que solen tenir forma de falç, passen sobre el pont que no sol ser fix, sinó mòbil i estan fixades en l'extrem inferior la caixa de ressonància. Aquesta, amb forma de mitja pera, sol tenir dues rosetes, per deixar passar el so.[4]

Contingut

Etimologia

Ghiterna de Hans Oth, 1450, al Castell de Wartbourg.

Es creu que l'etimologia d'aquesta paraula prové del llatí "quinque" = cinc i del persa "tar" = corda. A part d'aixó, cal tenir

en compte que els primers llaüts àrabs (en arribar a l'Edat Mitjana) tenien muntades només 4 cordes de fils de seda, on també intervenen les paraules perses "chahar" -4- i "tar" -corda-, és a dir "4 cordes", d'on surt la paraula àrab qîṭāra i d'aquesta deriven: kithāra, citola, ghiterna, ghiterra i guitarra (de fet el terme guitarra va passar a definir la viola de mà més grossa segons Lluís del Milà). De fet, durant el Renaixement, aquest instrument era conegut com guiterne en francès i gittern en anglès.

Història

Les primeres imatges de la ghiterna es troben en il·luminacions manuscrites o en vitralls del segle XV,[5] quedant el seu origen una mica difós tot i que Johannes Tinctoris a "Inventione et usu musica" diu que la ghiterna és un invent dels catalans, però no pot ser una guitarra ja que diu que és petita=leutum/minor, amb forma de "tortuga=formam testudineam" i amb un so "rar=sonum rarissimus" i "agut=tenuem", emprada molt més per les dones catalanes que pels homes, en "cançons d'amor=carmina quedam amatoria".

Cita sobre la Ghiterna catalana/Guitarró-Tiple (Johannes Tinctoris)

«

..Quinetiam instrumentum illud a Catalanis inventum, quod ab aliis "ghiterra", ab aliis "ghiterna" vocatur, ex lyra prodiisse manifestissimum est. Hec enim ut leutum (licet eo longe minor sit) et formam testudineam et chordarum dispositionem atque contactum suscipit...

..Ghiterre autem usus propter tenuem eius sonum rarissimus est. Ad eamque multo sepius Catalanas mulieres carmina quedam amatoria audivi concinere quam viros quicquam ea personare. Cetula tantum uti quosdam rusticos ad eam nonnullas leves cantilenas concinentes choreas quoque ducentes in Italia quandoque comperi...[6]

»

En un altre apartat, parlant de la guitarra/violam, diu el més important "Hispanorum invento, ex lyra processit instrumentum quod ipsi ac Itali violam vocant";[1] és a dir es refereix a l'invent català de la viola de mà (Hispanorum invento) ja que li diu "VIOLAM", i en castellà es deia "vihuela" a partir del segle XVI,[7] en ser glossada el 1536 per Lluís del Milà al seu llibre El Maestro.[8]

Cita sobre la Violam catalana/Guitarra-Vihuela (Johannes Tinctoris)

«

..Siquidem, Hispanorum invento, ex lyra processit instrumentum quod ipsi ac Itali "violam", Gallici vero "dimidium leutum" vocant. Quequidem viola in hoc a leuto differt, quod leutum multo maius ac testudineum est, ista vero plana ac (ut plurimum) ex utroque latere incurvata. Alia tamen viola est, a Grecis (ut aiunt) comperta, non solum forma (sicut illa) differens a leuto sed etiam chordarum dispositione ac pulsatione...[6]

»

Ghiterna a les Cantigas de Santa María, cap al 1280 dC

La ghiterna va ser un instrument popular durant els segles XIV i XV, de fet es pot comparar ja sigui amb rebabs amb cordes inclinades d'origen àrab-andalús, o amb llaüts carolingis i romans.[9] L'esmenta Guillaume de Machaut a La captura d'Alexandria " Leüs, moraches i ghiternes / Que es toquen a les tavernes ". Va romandre en ús fins a principis del XVI. segle quan finalment es va substituir per la guitarra (amb costelles). Actualment es parla de la denominació "ghiterna", però sembla que aleshores era bastant precisa, hi ha pocs documents totalment indiscutibles, però tots apunten en la mateixa direcció. Durant el seu declivi, aquest terme es referia a qualsevol instrument de corda que no era un llaüt i al Renaixement (1530 a 1600) els termes "ghiterna" i "ghiterra" eren intercanviables.

Es pot veure una ghiterna al Château de Wartbourg, fabricada cap al 1450 pel luthier Hans Oth.

Referències

- ? Anar a :1,0 1,1 «Complete Theoretical WorksDe inventione et usu musice» (en llatí). [Consulta: 15 agost 2023].
- ? «Musiconis», 15-08-2023. Arxivat de l'original el 2023-08-15. [Consulta: 15 agost 2023].
- ? Early Music Muse - Gittern.
- ? Early Music Instrument Database - Gittern.
- ? «Musiconis», 17-12-2018. Arxivat de l'original el 2019-12-28. [Consulta: 15 agost 2023].
- ? Anar a :6,0 6,1 Baines, Anthony «Fifteenth-Century Instruments in Tinctoris's De Inventione et Usu Musicae». The Galpin Society Journal. Galpin Society, vol. 3, 1950, pàg. 19–26. ISSN: 00720127. JSTOR: 841898.
- ? Grisales, Nicolás. «La vihuela española: historia y curiosidades», 17-06-2020. [Consulta: 15 agost 2023].
- ? «Libro de musica de vihuela de mano :» (en castellà), 15-06-2023. [Consulta: 15 agost 2023].
- ? Christian Brassy et Olivier Féraud, Restituer une guiterne, dans Histoire médiévale n°36, février-mars 2011, p. 65

Bibliografia

Mandora o guitarra morisca [Consulta: 3 gener 2009].
Catàleg instrumental [Consulta: 3 gener 2009]. Arxivat 2009-12-26 a Wayback Machine.

Enllaços externs

A Wikimedia Commons hi ha contingut multimèdia relatiu a: Ghiterna

Fotografies d'una còpia moderna de ghiterra Arxivat 2016-03-03 a Wayback Machine.
Musiconis: tres àngels que toquen la ghiterra i l'arpa per sobre de la Verge amb el Nen, sants i donants
Musiconis - Músic amb San Joan Bautista, XIV century, Amiens (France)
Diabolus in Musica - Guiternas - Cantigas de Santa María, XIII century, Códice Rico, Ms. T.1-1